

Att läsa världslitteratur med gymnasieelever

Tammi Gustafsson Nadel

NCS konferens för språk-, läs- och skrivutvecklare 2018

Världslitteratur...?

Världslitteratur...?

Goethe, 1800-t. Weltliteratur

Franco Moretti *Conjectures on World Literature* (2000),

Pascale Casanova *The World Republic of Letters* (1999/2004).

David Damrosch *What is world literature?* (2003) *How to read world literature* (2009)

Margareta Petersson (red.) *Världens litteraturer* (2011)

Emily Apter *Against World Literature* (2013)

Gayatri Chakravorty Spivak: Konceptet världslitteratur tenderar att appropriera och domesticera skillnader. Efterfrågar ett akademiskt fält som "takes the languages of the Southern Hemisphere as active cultural media rather than as objects of cultural study" (2003, s. 9).

World Literature

Multicultural Literature

Comparative Literature

Post Colonial Literature

Att se den andre: texten eller världen? Interaktion mellan gymnasieelever och en kenyansk novell

(Tammi Gustafsson Nadel, Licentianduppsats i språkdidaktik, 2018)

“Jag har aldrig läst litteratur från något Afrikanskt land så det var först svårt att placera sig i Afrika men efter ett tag vände jag mig och kunde se platserna framför mig. Det tyckte jag var intressant men också lite jobbigt. Att jag är så fast i den västerländska världen att jag inte ens kunde se platsen framför mig utan letade efter den i mitt huvud innan jag riktigt kunde föreställa mig hur det såg ut. Jag vet inte om det bara var jag som hade det här problemet men om det skulle vara så att andra också har det så är det väldigt tråkigt. Att vi inte har tillräckligt stor bild av afrikansk litteratur att kunna sätta oss in i bilden av omgivningen på samma sätt som i den västerländska litteraturen vi läser. Jag tror det kan vara ett problem som fler känner. Att jag vill tänka på mig själv som fördomsfri men ändå har jag svårt att se bokens landskap och människor framför mig. Jag önskar att det inte vore så. Men efter att jag läst mer från Afrika skulle jag kanske kunna ändra på det, jag hoppas i alla fall det. Jag tyckte annars att boken (sic) gav en mycket fin bild av Afrika. Det var inte för fint men inte heller för hemskt.” (Hilda, åk2)

Utgångspunkter för undersökningen

Undervisningsrelaterat problem

Faktiv läsning av skönlitteratur (Steffensen, 1994)

Undersökningens fokus: mötet mellan det som av eleverna upplevs som främmande respektive familjärt, utifrån respondenternas skriftliga reflektioner.

Vad läser våra elever och på vilka grunder?

Elevers val: igenkänning (Bommarco, 2006; Olin-Scheller, 2006)

Lärares val: subjektiv relevans och tillgång (Molloy, 2007; Torell, 2002/2013)

Sällan internationell litteratur utanför den traditionella västerländska kanon
(Statens Kulturråd, 2004; Landmark & Wiklund, 2012)

Lärares farhågor (Bergman, 2014; Statens Kulturråd, 2004)

Risker med det alltför välbekanta (Economou, 2015; Schmidl, 2008)

Kärlek på löpande band (Treadmill Love),
Billy Kahora, 2006/2010 i 10-tal)

Forskningsfrågor

- Vilka övergripande teman lyfts fram i elevtexterna?
- Vad kännetecknar interaktionen mellan eleverna och den kenyanska novellen?
- Vilka didaktiska val kan lärare göra utifrån resultatet av undersökningen?

Metodval, deltagare och genomförande:

Tematisk analys (Braun & Clark, 2006; Boyatzis, 1998)

83 elever i åk 1 och 2,
SH-programmet

80 min. tyst individuell läsning och skrivtid

“Vad i texten lägger du märke till?”

Teoretiska utgångspunkter:

Socialkonstruktivistiskt perspektiv
(Barton, 2007)

Postkolonial teoribildning (Bhabha, 1994; Said, 1979)

Critical literary (Janks, 2013; Luke & Freebody, 1999)

Receptionestetiskt perspektiv (Iser, 1978)

Resultat

1. **Det nya** – litteraturen som kunskapskälla och fönster mot världen
2. **Det familjära** – litteraturen som igenkänning och spegling
3. **Det annorlunda** – litteraturen som den andre

Tema 1: Det nya – litteraturen som kunskapskälla och fönster mot världen

Elevens egen verklighet: det egna jaget eller världen omkring dem

Fokus utanför texten

Novellen ett sätt att lära om verkligheten

En ny bild av Kenya

“Det jag först la märke till var bilden av Kenya, och hur de levde där. I västvärlden brukar man inte beskriva ett afrikanskt land på det sättet som författaren av denna novell gör. Västvärdens bild av Kenya är att alla exempelvis är fattiga att alla kvinnor är hemmafruar, att de flesta av den kenyanska befolkningen sysslar med jordbruksarbete osv. Den bild som västvärlden ger av Kenya, eller ett annat land som ses som exotiskt, stämmer alltså inte överens. Det man får se i denna novell är att Kenya inte bara består ut av fattiga människor, utan att det finns en s.k. medelklass, samt att Kenya är uppdelat på olika klassamhällen precis som i Sverige. Kvinnor kan utbilda sig och bli framgångsrika som Kungus syster som blev jurist osv.” (Johan åk1)

“Jag har i princip aldrig läst någon afrikansk litteratur förut och det var intressant att få något annat perspektiv än den västerländska bilderna av Afrika som jag stöter på annars. T.ex. hade jag väldigt svårt att föreställa mig ett gym med löpmaskiner och aerobicpass, Det stämmer inte alls överens med den bild jag har om att Kenya är ett fattigt och primitivt land”. (Viktor åk1)

Faktiv läsart (Steffensen, 1995),
Exploring horizons of possibilities
(Langer, 2011)

Författaren som garanti för autenticitet

“I alla fall, Kungu verkar komma från en rik familj, och ofta i novellen kommer det information om samhället i Nairobi, till exempel att de rika husen kunde jämföras med det nya Nairobi. Att det blivit rikare. Det märks att författaren själv är från Nairobi då det som skrivs känns mycket trovärdigt”. (Sara, åk2)

Identitetspolitisk lässtrategi (Nilsson, 2010)

Idiokultur (Attridge, 2015)

Avsaknad av erfarenheter

“Berättelsen utspelar sig i Kenya, och när jag började läsa den så kom jag på mig själv med att tro att berättelsen utspelade sig i ett omodernt Afrika, där de knappt hade elektricitet och levde i olika samhällen eller stammar. Men ju längre in i berättelsen jag kom desto fler bevis mot det jag trodde hittade jag. Det pratades om infarter, Cartoon Network, gym, demokrati och frisersalonger. Sådant som man inte tänker sig när man tänker på ett ”traditionellt” Afrikanskt samhälle”. (Helena åk1)

“Även fast det var en väldigt långsam text var jag alltid intresserad. Texten gav en bild av en Afrikansk stad som jag nog aldrig hört om förut. Staden lät väldigt mycket som en vanlig stad någonstans i Europa medans huset också var intressant att höra om då jag aldrig har hört talas om en svart familj (tror jag) äga en större mark land och också ha folk som arbetar åt dem”. (Ludvig åk1)

Ideologier, icke-matchning av repertoarer
(McCormick, 1994)
Exotisk synpunkt (Wendelius, 2002)

Läsa skönlitteratur för att lära

“Det är så klart intressant att läsa och få en sann uppfattning hur det är utanför Europa, och inte bara läsa om hur Europa uppfattar omvärlden. Så på så sätt är det ju jättebra att läsa litteratur som kommer utifrån. Men samtidigt tycker inte jag att den här texten berörde mig alls”. (Nadja åk1)

metaperspektiv (jfr Tengberg, 2011)
“stiga ut ur och objektifiera” (Langer, 2011)
textens signifikans (Iser, 1978)

Tema 2: Det familjära – litteraturen som igenkänning och spegling

Igenkänning och identifikation

- av detaljer
- det universella

“Något annat som jag la märke till är uppfattningen av den s.k. ”ideala” kroppen. När Kungu upptäcker gymmet och flickan, börjar han träna för att kunna se henne, visserligen tänker han inte förändra sin kropp för hennes skull, utan han tränar bara för att kunna iaktta henne. Men hon däremot gillar inte ”feta” män. Det får man veta när de sitter i bastun senare och det beskrivs att hon blir äcklad av de ”feta” männen som sitter i bastun. Hon lägger dessutom inte märke till Kungu förrän han börjar träna, och börjar inte prata med Kungu förrän han blivit smalare. Att detta finns med i novellen visar också att Kenya är ett land precis som vilket land som helst, alla är inte smala och spinkiga bara för att det är i Kenya, dessutom visar detta att det finns normer och samhällskrav även i Kenya. Detta är saker som vi i västvärlden inte tror finns i länder som Kenya”. (Anja åk1).

[...] “han uttrycker ett hat och äckel gentemot sin mamma. Jag blir förvånad över detta för att jag verkligen inte kan förstå känslan att önska livet från sin mamma. Jag kan inte ens sätta mig in i situationen för att känna ett hat eller irritation gentemot min egen”. (Helle åk2)

Literary
transfer-kompetens/
blockering
(Torell, 2002)

“Något jag vet är väldigt universellt är temat som novellen snuddar på vilket är kärlek. Detta, tillsammans med andra detaljer om personerna gjorde att jag som tonåring i Sverige kunde identifiera mig med personerna i novellen som ska bo på andra sidan jorden med helt andra liv och förutsättningar än jag”. (Lisen åk1)

“Det finns flera intressanta saker med texten, men framförallt idealen, normerna och livsstilen som Kungu lever är mycket intressant. Att den, trots otaliga mil emellan *liknar vår i mångt och mycket och att likheterna övervinner skillnaderna*. Jag tänker på att författaren lyckas skapa en så vardaglig bild där vi får följa en persons kamp om att först bli tagen på allvar av sin familj som är orolig för hans psykiska hälsa, men även hans försök att hitta mening med sitt liv och sin rätta plats”. (Emilia åk1, min kursivering)

Matchning av repertoarer (McCormick, 1994)

Det allmänmänskliga enligt kursplanen för svenskämnet

I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden

(Lgr11, Skolverket 2011)

Eleverna ska ges möjlighet att i skönlitteraturen se såväl det särskiljande som det allmänmänskliga i tid och rum. Undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda skönlitteratur och andra typer av texter samt film och andra medier som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar. Den ska utmana eleverna till nya tankesätt och öppna för nya perspektiv

(Gy 11, Skolverket 2011)

Det allmänmänskliga förklaras i Skolverkets kommentarer som:

förhållanden som människor kan förstå och identifiera sig med, oberoende av tid och rum. Det kan handla om existentiella frågor om liv och död, kärlek och relationer, sorg, utanförskap eller godhetens och ondskans natur, ämnen som handlar om hur det är att leva som människa – och den erfarenheten delar vi alla. Att lyfta fram dessa och andra allmänmänskliga teman bidrar till en förståelse för att likheterna mellan människor är större än skillnaderna (GY11)

”the way we understand is by making the artwork like us”

(Dasenbrock, 1992, s. 38).

Tema 3: Det annorlunda - litteraturen som den andre

Avståndstagande, främlingskap eller ifrågasättande

- Normer och värderingar
- Den litterära texten

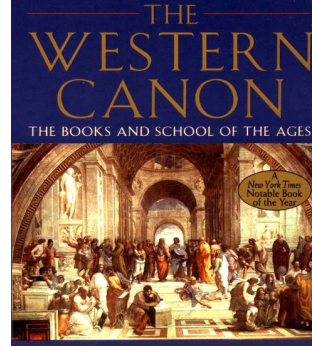
Min starkaste känsla efter att ha läst klart novellen är bara VARFÖR?!! Den gav mig ingenting, förmedlade ingenting, ville ingenting, det var bara en deprimerande berättelse om en deprimerad man. Jag trodde att det skulle bli någon vändning i slutet eller bara twist över huvud taget men den fortsatte i samma trista och sega tempo. Så alltså är det som jag har svårast att förstå: varför någon skriver en novell som denna och varför den är relevant att läsa? (Ida åk1)

Kropp och sexualitet - främmandegörande

“Det som jag tycker skiljer sig från den västerländska litteratur jag har läst är att det används ett mer vulgärt språk. När jag har läst texter som på något sätt gestaltar depression brukar fokuset ligga på känslor som nästan romantiserar depressioner medans denna text verkligen visar hur allt runt omkring och det handlar inte bara om känslorna och tankarna i huvudet på huvudkaraktären”. (Eva åk1)

“Jag noterade också hur de i texten pratades om naket och onanering på ett avslappnat sätt och som något helt naturligt. *I västerländska noveller så är man inte lika bekväm med det och försöker istället att få fram sitt budskap genom andra ord.*” (Fia åk1, min kursivering)

“En sak som fångade min uppmärksamhet var hur obesvärat det pratas om sex (t.ex. när det nämns att Kungu onanerade massa för att fördriva tiden) samtidigt som familjen förnekade Damaris för att hon låg med en underordnad. Frågan är om det då om det är hennes “lössläpphet” i sig som är oförlätlig eller lössläppheten i samband med klasskillnaden. *Över huvud taget känns dessa saker rätt främmande och ovanliga i modern västerländsk litteratur*”. (Hulda åk1, min kursivering)

Lingvistisk distans

Det första jag instinktivt reagerade på var att man lämnade många ord översatta, något jag även märkt tidigare i litteratur från Afrika. Detta har alltid förbryllat mig, eftersom det känns som ett väldigt tydligt sätt att markera skillnaden mellan våra kulturer istället för det allmänmänniska. Jag kan inte heller tänka mig att man skulle lämna ord översatta på samma sätt i exempelvis ryska klassiker, vilket får mig att undra om det är ett resultat av någon slags efterkolonial rest. Annars reagerar jag, vilket troligen också många andra gör, på de många kulturella skillnaderna som kan vara svåra för en svensk att förstå. Exempelvis ritualerna för att fördriva andar och deras fokusering på vilken etnisk grupp en viss familj kommer från när Kungu ska flytta ut ur huset. Detta är saker som jag aldrig behövt tänka på i hela mitt liv, vilket gör att jag får uppleva ett helt nytt sätt att se på världen genom att läsa denna novell. (Lars åk1)

I slutet av hela novellen finns en ruta med förklaringar till vissa av orden men det är ändå något som jag tycker stör lite i läsningen. Jag förstår ju av sammanhanget att en birika är någon sorts kittel eller liknande men det skapar ett litet hinder i läsningen. (Tea åk1)

Kulturell distans

”Varje morgon stänkte modern ut den svarta, blå, och gröna vätskan överallt i huset för att driv andrar utsända av hennes fiender, och över de leriga jordbruksredskapen för att avvärja skador.” En typisk mening för den här novellen, med många beskrivningar men som är svå igen sig i. För mig är det viktigt att jag kan känna igen mig i det jag läser, för det väcker mitt intresse. Den litteratur jag läser kan jag hänga med i handlingen, eftersom jag känner igen mig i den/finns i min vardag. Där kan jag dra mina egna slutsatser om det som skrivs. Men i den känner jag mig så oorienterad att jag inte kan göra det, vilket gör läsningen tråkigt och ointressant. Det är synd att texter som är främmande inte är mer intressanta att läsa. För jag tror att det skulle få mig att utvecklas och lära sig.” Saga åk2

Författaren beskriver en helt annan vardag än den som jag är van vid. Detta skulle kunna göra novellen mer spännande men eftersom att jag inte känner att jag kan känna igen mig så tappar jag mycket intresse. (Evangelina åk1)

Den litterära repertoaren

Författaren använder sig även av andra liknelser än jag är van vid. T.ex. "... Hennes ansikte hade med åren blivit gråsvart, som den åldrande barken på ett mugumo-träd..." "Dessa liknelser och beskrivningar gör det svårt för mig att förstå och måla upp en bild av det som författaren beskriver. Jag skulle förmodligen behöva leta på internet för att hitta en bild på mugumo-trädet för att förstå, vilket gör att jag snabbt tappat intresse och inte orkar läsa novellen/boken för att det tar för mycket tid. (Evangelina åk 1)

Tycker väl att texten inte riktigt höll formen för vad jag skulle kalla en klassisk novell. Den utspelade sig inte under en kort tidsperiod med fokus på en händelse och det var för många karaktärer som blandades in. Har allt som allt svårt att hänga med i vad som har hänt tidigare, samt vad som händer nu och får ingen riktig helhetsbild. (Molly åk1)

Den var väldigt lång i förhållande till vad som hände i den. Texten är inte skriven så som jag har lärt mig att en novell ska skrivas. Den beskriver till exempel en längre tidsperiod och avslutet är inte speciellt överraskande. (Cilla åk1)

Didaktiska implikationer

- Vad är syfte och mål med litteraturundervisningen?
- Vilken typ av undervisning behöver vi utforma för att våra elever ska få det stöd de behöver för att ta till sig litteraturen på olika plan - i relation till *varför-frågan*?
- Vilken typ av kontextuell information behöver eleverna? Svaret påverkar deras läsning... (Attridge, 2015)
- Insikt kring den egna och andras identiteter samt hur denna påverkas av den egna kulturella horisonten (Benson 2009, Choo 2011, Glazier & Seo 2005)
- Behov av stöttning för att kunna göra kopplingar till texten. Dialogisk undervisning med elevernas samtal i fokus. Lämna inte eleven ensam med texten. Men - undvika att vara "facit"...
- Se ett värde i distansen till litteraturen - snarare än sträva efter att upphäva skillnader.

“Människors främlingskap är en kvalitet som utformas *relativt*, alltså i relation till något eller någon; främlingen är alltid relaterad till insidan, hemmet, det välkända, en gräns. [...] Det välkända kan förändras, en gräns ritas om, och så sker gång på gång med främlingen”. (Andersson, 2008, s. 111)

Bhabhas (1994) “third space” (sv. tredje rum eller mellanrumsmetaforen) -
kan skapas genom litteraturundervisningen

...förslag till undervisningsinnehåll

- Modellering av läraren utifrån den skönlitterära texten för att visa hur man kan ställa frågor till texten i olika syften.
- Göra identitetskartor och Venn-diagram över sig själva och de litterära karaktärerna i ett komparativt syfte och för att öva förmågan till perspektivskifte. Diskutera vad som hör till grupp/religion/kulturella traditioner/individuella val/medfödda egenskaper
- Ökad faktakunskap om historia, samhälle och kultur utifrån det land och kultur skönlitteraturen skildrar.
- Postkolonial teori (åk2)

- Multimodalt stöd: bild, film etc. från det aktuella landet.
- Kontinuerliga skriftliga reflektioner utifrån det lästa.
- Samtal i grupp där de individuella reflektionerna jämförs.
- Blogginlägg om det lästa som kommenteras av klasskamraterna.
- Kunskap om berättartekniska grepp och närläsning.

Vilka tomrummen eller glappen mellan texten och läsaren är, exempelvis mellan det förflutna och nutid kopplat till historisk och samhällelig kontext.

Ge eleverna möjlighet att utveckla förmågan att lära sig hantera perspektiv som skiljer sig från de egna eller som upplevs som motsägelsefulla. Detta kräver en annan typ av litteraturundervisning än den som utgår från det allmänmänskliga, igenkänningsbara eller erfarenhetsbaserade.

Behovet av att erkänna främlingskapet i litteraturen, där det ambivalenta och osäkra inte behöver vara någonting negativt utan utgångspunkten för en fördjupad förståelse. (Levinas, 1961; Attridge, 2015)

Behovet av att medvetandegöra det egna perspektivet i läsning och tolkning av skönlitteratur.

Läslyftets modul: Lässtrategier för skönlitteratur

del 7: [Att läsa det obekanta](#)

Filmen visar hur en svensklärare och en modersmåslärare tillsammans arbetar med lässtrategier för skönlitteratur i en förberedelseklass på mellanstadiet (8:52)

Tack!

tammi.nadel@gmail.com